

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

О. В. Карпенко, кандидат економічних наук

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. активно розповсюдилися інформаційні технології, що спричинило фундаментальні зміни в економіці розвинутих країн світу та зумовило зміну вимог до освіти. У структурі нової економіки провідне місце почали займати галузі з високою часткою нематеріальних активів, людського капіталу, такі як наука, інтелектуальні послуги, інформаційно-комунікативні технології, а її важливішою ознакою стало прискорення темпів інвестування у нематеріальні активи та створення умов для постійного відтворення знань і їх втілення у нових високотехнологічних продуктах і послугах [5].

Людський капітал визнано вирішальним чинником економічного зростання країн, вирішення проблем глобального характеру у багатьох документах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Ради Європи, Світового банку), що мають вплив на формування сучасних поглядів на цивілізаційний прогрес.

Інформація, оприлюднена на сайтах провідних вищих навчальних закладів Європи, свідчить про те, що в них особлива роль відведена організації науково-дослідної роботи студентів (НДРС). НДРС розглядається як невід’ємна складова підготовки висококваліфікованих конкурентоспособних випускників, здатних індивідуально чи у колективах творчо вирішувати професійні науково-технічні завдання. Саме тому освіта і наука сприяють створенню людського капіталу, залишаючись фундаментальною основою майбутніх економічних і соціальних зрушень в Україні, підґрунтям для інноваційного розвитку суспільства. Зважаючи на те, що розвиток цивілізації залежить від наявного людського капіталу,

МОНМС висуваються жорсткі вимоги до процесу їх інтеграції.

Оволодіння навичками наукових досліджень і набуття вмінь використовувати їх для вирішення проблем фахового спрямування можна вважати, з одного боку, якісною перевагою випускника ВНЗ, а з іншого – важелем подолання кризових явищ у суспільстві, економіці та політиці. Незважаючи на те, що недостатньою є мотивація молоді до наукових досліджень, у вищій школі повинна створюватись атмосфера розвитку творчих здібностей, оскільки саме вони забезпечать випускникам гнучкість і здатність до динамічної трансформації у сфері професійної діяльності.

Проблеми управління навчальною та творчою діяльністю розглядалися у працях А. Алексюк, Н. Волкової, О. Глузмана, В. Нагаєва, Л. Отрощенко, С. Сисоєва, О. Чиж та ін. Ми погоджуємося з тезою вчених, які розглядають особистість як носій творчої субстанції і вважаємо, що процес формування навичок вирішення професійних завдань інноваційного характеру потребує управління.

Аналіз теоретичних досліджень, пов’язаних із проблемами інноваційного розвитку економіки та системи освіти в Україні, дозволив сформулювати основні проблеми, без вирішення яких не відбудеться позитивних змін у підготовці кадрів для економіки знань. Серед них такі:

- оскільки в Україні на законодавчому рівні визначено основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук, то навчальним закладам важливо визначитися з пріоритетними тематичними напрямами розвитку науки та

узгоджувати тематику досліджень, що проводяться колективами вчених кафедр і рекомендуються студентам, починаючи з другого року навчання;

- освітні технології мають бути збагачені досягненнями фундаментальної науки. Інтеграція академічної науки в навчальний процес має здійснюватися через тісну взаємодію ВНЗ з науково-дослідними інститутами НАН України, використання наукового потенціалу вчених університетів, об'єднаних у творчі наукові колективи, творчу взаємодію науковців різних наукових напрямів для отримання синергетичного ефекту від спільного вирішення актуальних питань розвитку науки та впровадження її результатів у практику. Зростання ролі регіонального фактора потребує, з одного боку, зростання уваги держави до інтеграції інноваційного та соціально-економічного потенціалів розвитку процесу і підвищення конкурентоздатності, підтримки кластерних ініціатив, а з іншого боку, ставить нові завдання перед науковими школами ВНЗ, створення технологічних профілів на спеціальних порталах в Інтернеті;

- джерела фінансування ВНЗ формуються в умовах обмеження. Демографічна та економічна криза в Україні, функціонування ВНЗ в умовах конкуренції зумовили необхідність вирішення проблем через призму «доходи – витрати», оскільки падіння платоспроможності населення вплинуло на суму доходів (у вигляді плати за навчання), на структуру витрат навчальних закладів, а деінде і скорочення витрат на проведення наукових досліджень викладачів, аспірантів і студентів. Складність досліджуваних наукових проблем і рівень розвитку наукової думки вплинули на те, що обладнання, на якому проводяться дослідження, все швидше стає застарілим, ніж 10 років тому, при більших витратах на його придбання.

Результати наукових досліджень повинні запроваджуватись у практику господарювання. У кожному регіоні має бути сформований портфель замовлень на проведення наукових досліджень, до виконання яких повинна залучатися наукова спільнота ВНЗ, посадові особи відповідних структур органів державної влади.

Зауважимо, що ця проблема може бути важливим науковим дослідженням прикладного характеру кафедр маркетингу ВНЗ економічного профілю. Між іншим, деякі вчені зазначають, що захоплення маркетинговим підходом при управлінні інноваційним розвитком територій – центрів інвестиційного зростання, призведе до подальшої деградації науки [1]. Отже, ініціативи мають бути двосторонніми;

- освіта та наука є чинниками національної безпеки держави. Без інноваційного навчання людство приречено на катастрофу. Вчені дискутують про те, скільки часу залишилось цивілізації на усвідомлення гнучкості технічної експансії, не підкріпленої духовним удосконаленням. Вища школа не повинна стояти осторонь [4], тому необхідно так організувати навчально-виховний процес, щоб розвинути жагу до пізнання та досліджень за обраним студентом напрямом підготовки. З цією метою мають бути розроблені та вжиті заходи, спрямовані на зміну свідомості молоді, яка, на жаль, не завжди має сформовані під час навчання у загальноосвітніх закладах навички творчої діяльності. Поруч із системними загальнодержавними заходами ВНЗ на регіональному рівні мають співпрацювати із загальноосвітніми закладами свого регіону, щоб допомагати вчителям підтримувати вогник допитливості, який, як стверджують психологи, жевріє у кожній дитині. Кожна молода людина повинна зрозуміти, що збагачення її творчого потенціалу дозволить бути більш конкурентоздатним на ринку праці, оскільки підвищення темпів розвитку економіки потребує наявності багажу випереджувальних знань і набутих навичок креативної професійної діяльності. Набуті наукові знання повинні сприяти реформуванню суспільства в інтересах народу.

Очевидність необхідності вдосконалення процесу управління НДРС у вищеокреслених векторах є беззаперечною.

Науково-дослідна робота студентів не повинна розглядатися відокремлено від навчального процесу. Випускники ВНЗ повинні ще у навчальному закладі мати сформований досвід творчої діяльності за відповідним напрямом підготовки. Оскільки бізнес-середовище

мінливе, то навичка подібного виду свідчити-ме про набуті компетентності, що дозволятимуть вільно реагувати на потреби ринку праці та долучатись до процесів цивілізаційного розвитку.

Оскільки ПУЕТ задекларував себе як ВНЗ економічного профілю, то щоб утримувати позиції лідера за цим напрямом у регіоні наукові дослідження мають здійснюватися під безпосереднім керівництвом докторів економічних наук, які очолюють відповідні наукові школи. Вони також повинні сприяти управлінню науковими знаннями, накопиченими в освітньому середовищі університету, долучатися до пошуку талановитої молоді, організувати проведення комплексних досліджень. Управління НДРС має бути орієнтовано на створення творчого середовища, оскільки саме воно сприяє саморозвитку особистості.

Управління НДРС здійснюється з огляду на потреби в організації спільної діяльності викладачів і студентів. Воно є способом координації різних видів навчальної, виховної та наукової діяльності, забезпечуючи їх раціональну взаємодію. При цьому об'єктом управління є навчально-творча діяльність студентів.

Технологія управління може включати такі етапи: мотиваційний, планувально-творчий, організаційний, етап творчого саморозвитку, рефлексивно-творчий. НДРС як вид діяльності студента включає предметний зміст, мотиви, цілі, засоби здійснення та результати.

Удосконалюючи процес управління науково-дослідною роботою студентів, необхідно чітко уявляти, що його метою є розвиток творчих здібностей відповідно до фаху і реалізувати його можна через покращення функцій організації, планування, мотивації та контролю за навчально-творчою діяльністю на основі моніторингу компонентів професійно-творчої компетентності. Компонентами моделі професійно-творчої компетентності можуть бути: емоційно-ціннісна, когнітивна, діяльнісна, особистісно-розвивальна. Їх сукупність дозволяє забезпечити підготовку фахівців відповідно до вимог ОКХ і ОПП щодо виконуваних функцій.

Управління НДРС повинно здійснюватися у трьох формах – загальне управління (з боку

відповідальних осіб на рівні університету, факультетів, кафедр, викладачів), співуправління (викладач – студент), самоуправління (студент на основі мотивації, планування та самоконтролю своєї діяльності).

Модель управління НДРС повинна включати такі системні елементи, як цілі НДРС, суб'єкти та об'єкти управління, творче освітнє середовище та педагогічний процес, що ґрунтується на досягненнях сучасної науки відповідно до фаху, результат НДРС, а також прямий і зворотний зв'язок.

У ПУЕТ накопичено значний досвід організації НДРС. Ефективність цього процесу певною мірою залежить від наявності регламентів, що його регулюють. В університеті з 2009 р. основним документом, що регулює процес «Науково-дослідна робота студентів», є карта процесу з аналогічною назвою. Планування НДРС здійснюється одночасно з плануванням наукової роботи кафедр структурних підрозділів. З цією метою заповнюються спеціальні аналітичні таблиці, зміст яких відповідає потребам управління.

Організація НДРС в університеті здійснюється за рівнями управління: проректор з наукової роботи, науково-організаційний відділ, керівник науково-методичної секції «Організація НДРС» науково-методичної ради університету, відповідальний за науково-дослідну роботу на кафедрі, керівники студентських об'єднань. Функція мотивації реалізується шляхом грошових винагород переможцям щорічного конкурсу наукових робіт, відшкодування витрат на відрядження учасникам першого туру олімпіад, відібраних для участі у Всеукраїнській студентській олімпіаді, нагородження студентів грамотами та дипломами, розміщення інформації про їх досягнення на сайті університету. Функція контролю здійснюється керівником НОВ, членами журі внутрішньо університетських конкурсів і керівником на основі внутрішніх звітів про результати. Моніторинг процесу «НДРС» свідчить про те, що всі вони потребують постійного вдосконалення у зв'язку з розвитком самого процесу з урахуванням сучасних вимог і можливостей навчального закладу.

Розпочати необхідно з актуалізації змісту діючої карти процесу. Так, у формулюванні завдань процесу назріла необхідність змінити акцент від залучення широкого кола студентів до участі в НДРС» на «пошук талановитої та амбіційної молоді, схильної до наукових досліджень, організації управління талантами».

Важливо більш чітко окреслити коло учасників процесу, оскільки в нього не ввійшли керівник науково-організаційного відділу, який здійснює інформаційно-організаційне супроводження роботи студентів і керівники наукових шкіл, які здійснюють змістовне наповнення діяльності студентів.

Потребує чіткості опис процесу, поняття «ресурси», використовувани у процесі. Важливо підкреслити роль інформаційних і кадрових ресурсів, а також значення наслідування досліджень. Прикладом такого досвіду в ПУЕТ є спільні дослідження викладачів і студентів у науковій школі, очолюваній В. О. Дорохіним. Чіткими мають бути формулювання в описі процедур планування, реалізації НДРС і розподілу відповідальності.

За результатами аналізу внутрішніх звітів про здійснення НДР на кафедрах необхідно встановити наявність фактів формального відношення до НДРС. Наприклад, включення студентів до складу тимчасових творчих колективів при виконанні науково-дослідних тем, проведення засідань студентських об'єднань напередодні студентської конференції, направлення від кафедр на конкурс наукових студентських робіт без дотримання вимог щодо їх оформлення. Потребує удосконалення процес відбору цільової аудиторії на засідання наукових студентських гуртків і конференцій.

Дискусійними залишаються питання вибору критеріїв для оцінки ефективності процесу, наприклад, такого як кількість студентів, які є членами наукових студентських об'єднань. Іс-

нує необхідність створення тематики комплексних досліджень для забезпечення можливості студенту розпочати формувати свої професійні компетенції, починаючи з першого курсу разом зі студентами інших спеціальностей.

Наукове дослідження процесу управління науково-дослідною роботою студентів доцільно продовжувати з погляду вивчення ефективності модернізації існуючої моделі.

Вирішення окреслених проблем сприятиме покращенню якості професійної компетентності випускників, які щорічно поповнюють ринок праці, а нова реальність вимагає модернізації системи освіти та управління внутрішніми процесами у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аносова Л. А. Проблеми перехода России на инновационный путь развития / Л. А. Аносова // Экономика и управления. – 2010. – № 10 (60). – С. 25–30.
2. Мюллер А. Б. Стратегический менеджмент как стратегический процесс / А. Б. Мюллер, А. Н. Петров // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов. – 2010. – № 2 (62). – С. 40–47.
3. Сарафалиев Г. К. Подготовка кадров для инновационной сферы и пути их решения / Г. К. Сарафалиев // Экономика и управление. – 2008. – № 10. – С. 3–7.
4. Смолин О. Н. Образовательная и научно-инновационная политики как фактор модернизации и обеспечения национальной безопасности страны / О. Н. Смолин // Экономика и управление. – 2008. – № 10 (60). – С. 7–10.
5. Тарасов С. Б. Принципы управления научно-образовательным потенциалом / С. Б. Тарасов // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов. – 2009. – № 2 (58). – С. 7–13.